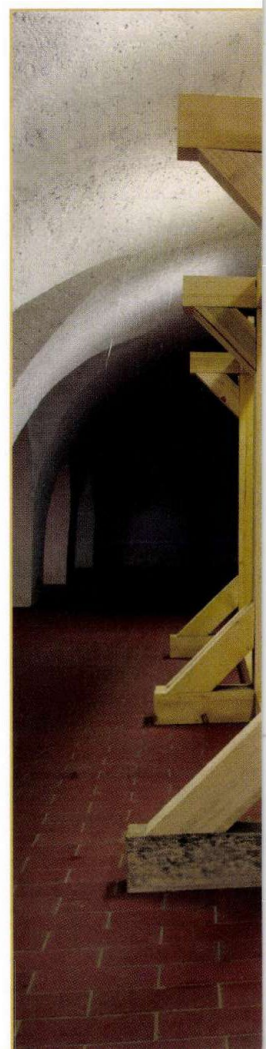

Az egykori Torna vármegyében elterülő Esterházy-uradalom két nagyméretű, a XVIII. század végén épített magtára szinte épségben vészelte át az elmúlt évtizedeket Bódvaszilason és a szlovákiai Szádalmáson. A most felújított műemléki épületek új feladatot kaptak: a művészetek magtáraként, illetve ökoturisztikai célokat szolgálnak.

A Bódva folyó nevét tavaly tavaszal jól emlékeztetébe véste az ország, amikor falvakat, városokat öntött el. Szinte teljes völgyzárógátakban egy összefüggő vízfelület volt a Szilas patak betorkolásánál, Bódvaszilasi település határában is. Két oldalt a Rákóczi- és a Földvár Aladár-barlangot is rejtő Esztramos, illetve a község fölött közvetlenül magasodó Aggteleki-karszt vonulata terelte tovább az árhullámot.

Itt, a végeken, távol minden urbánus környezettől – valaha pedig a Felvidékre vivő fontos kassai kereskedelmi út mentén – áll az egykori Esterházy-Koós birtokközpont egyik, a hegyvonulat mögött a másik, szádalmási magtára. Mindkettő az uradalmi, gazdasági barokk építészet időtálló, remekbe szabott példája. Az 1780-as évek táján épültek, egy-egy majorsági együttes részeként, az országot behálózó Esterházy-birtokrendszer tagjaként.

Az Esterházy hercegek gazdagságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a XVIII–XIX. században (tehát cikünk magtárainak építése idején) uradalmuk száma és birtokaik összes te-

rülete legnagyobb volt Magyarországon. A szádalmási és a szilasi az alsó uradalmak (a felsők Kismarton környékén helyezkedtek el) egyikéhez, a szádvári domíniumhoz tartoztak. Maga a szádvári uradalom az egykori Torna vármegye 14 faluját foglalta magában, amelynek kisebbik részét (Szilicét, Körtvélyest, Derenket, Jablencát, Borzovát és Almást, azaz Szádalmást) az Esterházyak 1869-ben eladták gróf Andrássy Manónak. Az uradalom nagyobbik részét (Perkupát, Kápolnát, Szent Andrást, Szögliget, Vendégit, Görgöt, Kovácsi pusztát és magát Szilast) a miskolci Burger Sámuel és testvére, a szilasi Burger József vette meg.

Az Esterházyak birtokainak, gazdasági épületeinek iratanyagait ma részben a fraknói (Forchtenstein, Ausztria) levéltárban őrzik. Ezek tanúsága szerint a szádalmási magtár tizedbeszedő gazdasági épületként szolgált, amelybe gabonát, gypjút, szénát, juhtúrót és bort szállítottak be, a szilasi birtok gabonát és bort tároltak. Utóbbiból következik, hogy az épületek jól kiépített hatalmas boltozott pincében folytatódott az alsó szinten. Bódvaszilason egyik szőlőhegyének neve ma is *Miklós*, ami arra utal, hogy a település egykori felvirágozását az Esterházy hercegeknek köszönheti, azok tették fontos uradalmi központtá, akárcsak a hegy túloldalán Szádalmást a szádvári birtok központjává. Bódvaszilason épült egy kisebb barokk kastélyuk is a faluközpontban, amelyet néhány éve – nem éppen a műemléki követelményeknek megfelelően – ugyancsak felújítottak.

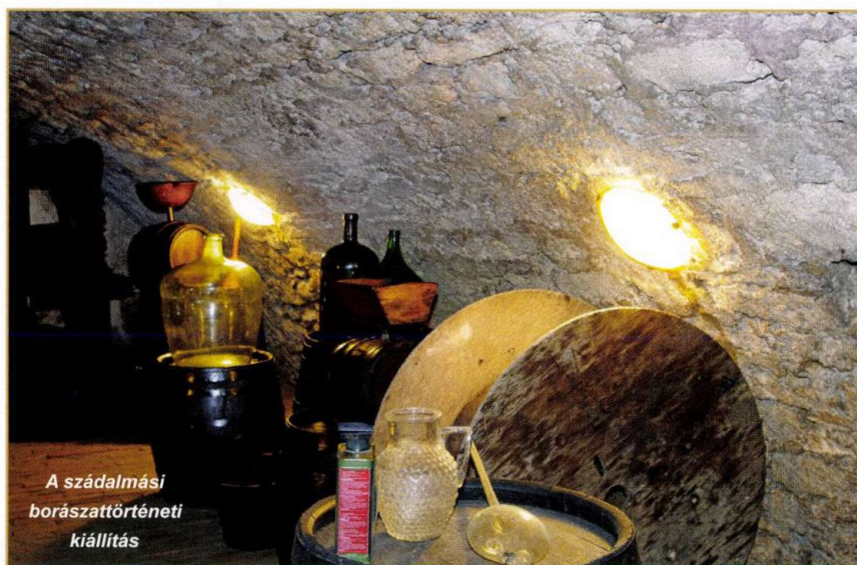
Tükröm, tükröm, ...

Mindkét magtár méreteinél fogva csak „kallódott” eddig, műemlékké nyilvánítva nem voltak kapósak a felújításra váró gazdasági épületek ingatlanpiacán. Holott falaikat nemcsak igényesen, hanem láthatóan masszívan, időtálló módon megépítették egykori gazdáik. A szádalmásinak még a tetőzete is viszonylag épségben átvészelte az évszázadokat, így a szilasi magtár szükségszerű födémcserejéhez eredetiben tanulmányozhatták annak szerkezetét és az ács munkák korabeli megoldásait. Magában a magtárfalakban Szilason sem most, sem a régebbi nagy árvizek nem tudtak kárt tenni, mivel előrelátóan a település talán legmagasabb részére, a töbrökkel, zsombolyszádakkal tarkított, barlangokkal átjárt Tornai-Alsó-hegy tövébe építették.

Magtárból MagtART

A méteres vastagságú kőfalakat helyben bányászott márgapalából rakták, a sok szellőzőablakot kovácsoltvas ráccsal védték. Összesen 61 szellőzőt építettek a magtárnak, a kisebb pincészel-

Egy fa két élete – Erőss István alkotása

A szádalmási
borászattörténeti
kiállítás

lőzőkét falmélyedés veszi körül. A téglalap alaprajzú épület szintjeit kívülről vakolatpárkány osztja ketté. A főbejárat a délkeleti oldalon található, az északnyugati oldalon a majorudvar felé is volt egy elfalazott bejárat, amelyet a felújítás során most ismét megnyitottak. A majorság többi épületét még a II. világháború után lebontották, az elmúlt évtizedekben hozzátoldott – nem éppen esztétikus – épületrészekről (írodák, új bejárat, esőbeálló stb.) pedig most, a szakszerű rekonstrukció során szabadították meg a magtárat.

Az összesen 1500 négyzetméternyi

Granáriumból ALMA-Centrum

A bódvaszilasi magtár igényes műemléki helyreállítása uniós pályázati pénzekből valósult meg, karöltve a szádmási testvér magtár – avagy az ottani, régi latinos nevén: *granárium* – felújításával. Ez utóbbi rekonstrukcióját elsősorban az Alma Civil szervezet szorgalmazta, programjaik már évek óta megelőlegezték a leendő idegenforgalmi-kulturális központ létrejöttét.

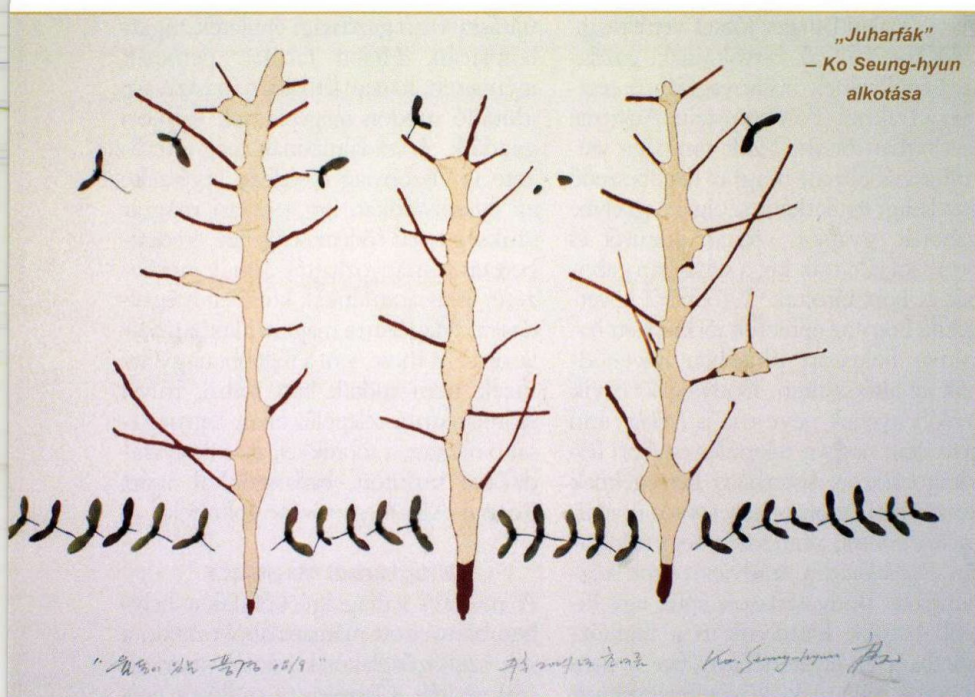
A megújult granáriumot most szeptember végén nyitották meg, ALMA-Centrum néven. Feladataiban némileg eltér a magyarországi magtár új arcula-

tától. Az ALMA-Centrum feltett célja, hogy a Gömör-Tornai-karszt gasztronómiai és borturizmus központjává váljék. Háttér „terepnek” a Körtvélyes, Szádmás és Tornagörgő szakaszon már korábban kijelölték a *Tornai Borutat*. A közelmúltban alakult meg a Gömör-Tornai *Szent Orbán Borlovagrend* is, amely összekapcsolja a határok által elválasztott egykori szádvári uradalmi borvidéket: az alapítótágok között a Bódvaszilással szomszédos magyarországi Szögliget község borásza is jelen vannak.

A felújított szádmási magtár pincéjében borászati és a borkultúrához, illetve ezek XVIII–XIX. századi kézművességéhez kötődő állandó kiállítás kapott helyet. Közönség-hívogató programként az *Újbor és a Kemenécselelek Fesztiválját* immár jó néhány éve megrendezik, utóbbit a magtár udvarában kialakított bemutató „Kemenécskertben”. Középkori hangulatot, feudális évszázadokat idéz fel egy különleges kezdeményezés, az idén már harmadszor sorra kerülő őszi *Tizedbeszedő Fesztivál*. Az egykori granárium a fesztiválok, gasztronómiai bemutatók és borversenyek között a vidéki turizmus oktatóközpontjaként működik a jövőben.

Az idei tized beszedése

A szilasi magtár hatalmas egybefüggő belső terei szinte kínálkoztak arra, hogy szokatlan, az átlagos kiállításai anyagoknál nagyobb helyigényű alkotásokat fogadjanak be. A hazánkban is

területű bódvaszilasi magtár – az idén augusztustól látogatható – épülete immár alkotótáborok, kiállítások otthona, és a helyben készült alkotásokat „tárolja be”, állítja ki. Ennek megfelelően alakították ki tereit a felújítás során: közönségfogadó térre, állandó és időszakos kiállítások rendezésére alkalmas galériákra és egy konferenciateremre tagolódik az impozáns épület. Az épület szintjei között akadálymentesen lehet jönni-menni tolószékekkel is a beépített lift jóvoltából. Az alkotótáborok résztvevői a padlástérben kialakított lakószobákban szállhatnak meg. A Művészetek Magtára – röviden *MagtART* – névre keresztelt intézmény a térség természeti értékeinek megővééséért felelősséget vállaló *Aggteleki Nemzeti Park* igazgatása alá tartozik.

PÉCSI MŰHELY, FÁSKÖR ÉS A FOLYTATÁS

Magyarországon a 60-as évek végén már megfigyelhető a nyugati művészethez való felzárkózás igénye, ezen belül a „természetben, illetve a természettel való közvetlen művészetteremtés alkotási módszere”. Az amerikaiakkal összehasonlítható nagy földmozgató munkák azonban elhagyott, művelésen kívüli területek hiányában ahogy Európában, úgy itt sem jöhettek létre. Az alkotók pénzügyi támogatásnak is híján voltak, hiszen potenciális szponzoroként csak az állam jöhetett szóba, amely ezeket a törekvéseket háttérbe szorította, „jó esetben” közönyével kísérte.

Az 1970–80-ig működő Pécsi Műhely csapatának – *Aknai Tamás, Ficzek Ferenc, Halász Károly, Kismányoki Károly, Pinczehelyi Sándor, Szelényi Lajos és Szijártó Kálmán* – a tájban végzett „vizuális műveleti” a művészet terének kitágítását célozták meg.

A Fáskör tagjai – *Samu Géza, Huber András, Orosz Péter, Farkas László, Varga Géza Ferenc* – magától értetődőnek tekintették a természetes anyagok használatát, s a szobrászok mesterségbeli fogásai helyett inkább évezredes kézműves technikákat használnak: hajlítás, kötözés, csapolás, összeillesztés a fő metódusuk. Esetükben a fából, kőből, textiltől, hánctól, ágakból, rönkökből, nádból készült szobrok elhelyezése is lényeges szempont. Érzékelhető egy a térrel, a tájjal, a természettel való eggyé olvadás igénye. A természetművészet fogalmához a magyarországi művészek közül ők állnak a legközelebb.

A magyar építészek egy részét – *Csete Györgyöt, Eklér Dezsőt* és a minap elhunyt *Makovecz Imrét* – már a 70-es évektől a természet és kultúra ellentétének feloldása foglalkoztatta. Az építészeket és a körükön csoportosuló fiatal diákokat a városszéleken felépített lakótelepek szociológiai, urbanisztikai, pszichológiai nagy átrendeződései és azok következményei motiválták a természetes anyagok felé fordulásban. Az utóbbiak megismerését célzó formakísérletek és a belőle született építmények mintha ikertestvérei lennének az ekkor Nyugat-Európában tevékenykedő nagynevű tájművészek munkáinak.

A természetművészetről az elmúlt években több előadást és alkotótáborot szerveztek az ország prominens művészképző intézményeiben, jelesül a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen, a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, a Pécsi Egyetem Művészeti szakán vagy Egerben az Esterházy Károly Főiskola Vizuális Művészeti Tanszékén.

(Részlet *Erőss István* Természetművészet című könyvéből)

Sátor – Liu Po-chun munkája
(É. TÓTH GYÖRGY FELVÉTELEI)

mostanra már mind több művészt fel-sorakoztató természetművészet alkotásai ilyenek. Témájuknál fogva igyekeznek minél messzebbre vonulni a városi környezettől, s lehetőleg természetközeli létrehozni – akár közösen – műveiket. Míg a Magyar Természetművészek Szövetsége az előző években Noszvajon tartotta szokásos éves alkotótáborukat és az azt követő nemzetközi szimpóziumot, az idén a szilasi Művészetek Magtárát választották helyszínnek. Még az átadás előtt belakták, majd a közben itt készült műveikkel megtöltötték az épület három szintjét. Műveik egy része – alapanyaguknál fogva – többnyire ideiglenes, idővel enyészetté válik. Persze, ezeket dokumentálták, így a későbbiekben is visszakereshetők a MagtART leendő dokumentációs tárából. Az idei szimpózium nemzetközi csapatát igazi „nagyágyúk” fémjelzték, akik alkotásaik egy részét magukkal viszik majd, hogy helyet adjanak a következő évek alkotótáboráiból születő műveknek.

A hazai természetművészeket dicséri, hogy munkáikban – s általában a szemléletükben, világlátásukban – a gyakran polgárpukkasztó hatású hasonló amerikai művészeti irányzatok helyett az ősi tradíciókon alapuló, és emiatt sokkal letisztultabb ázsiai természetművészet felé közelítenek. Mi több, a mostani szimpózium résztvevői között ott találjuk a koreai *Ko Seung-hyunt*, a híres *Yatoo* művészcsoporthoz alapító tagját, Tajvanból *Liu Po-chunt* vagy az iráni *Ahmad Nadaliant*. A magyar művészek közül *Pál Pétert* Romániából, a performanszairól is ismert *Bukta Imrét* kell megemlíteni. Az alkotótábor „motorja” *Erőss István* volt, aki az egri Esterházy Károly Főiskolán csapatával az ideit esztendőben útjára indította nemcsak hazánk, hanem a közép-európai térségben is egyedüli természetművészet szakot. Alkotásaik részben megtekinthetők most is a helyszínen – immár a szilasi magtár „tizedeként”.

É. TÓTH GYÖRGY
ALBERT VALÉRIA